

духовному житті пісні, книжки, проведення свят Матері, троянд, польових квітів, написання дітьми казок – ці та інші знахідки, новітні форми естетичного і морального виховання видатного педагога сприяють розумовому розвитку дітей, засвоєнню духовних цінностей свого народу. Вже у перших класах, коли відбувається формування естетичної свідомості, відчуттів, дуже важливо, щоб дитина відчувала прекрасне, дивувалась красою природи і творіннями людських рук, розуму.

В.О. Сухомлинський вважав, що людська культура найбільш тонко проявляється в культурі відчуттів. Всі культурні цінності залишають відбиток в нашій душі насамперед у відчуттях, хвилюваннях. Багато чого, на його думку, в школі вивчається для того, щоб залишити цей відбиток. Велике значення у формуванні вміння бачити і відчувати красу і досконалість в навколишньому світі належить мистецтву. Виховання цього вміння належить творам мистецтва, заслуховуванню музичних творів та іншим культурним заходам. В.О. Сухомлинський вважав, що практичну роботу з естетичного виховання потрібно побудувати так, щоб з часом перед вихованням розкрився світ великих ідей, відображених в живописі і в музиці. Він писав: «Переживання відчуття насолоди прекрасним – перший позов до індивідуальної творчості» [4]. В естетичному вихованні, на думку педагога, велике значення належить атмосфері, що оточує дитину. Все, що бачить дитина в школі, все, з чим вона стикається, має бути красивим. Мова тут йде про естетику і естетичність обстановки, де навчаються та відпочивають діти. В.О. Сухомлинський робить важливий висновок: щоб «сформувати емоційно-естетичне багатство кожної дитини, щоб кожен вихованець став естетично розвиненою особистістю, необхідно пізнання людини, проникнення розуму і серця в духовний світ, в підвищені думки і відчуття інших людей».

Література:

1. В.А. Сухомлинский. Избранные произведения в пяти томах. – К., Радянська школа, 1979. – Т1. – с. 187.
2. Історія української школи і педагогіки. Навч. посібник // За ред.. О.О. Любара. – К., Знання, 2003. – с. 392.
3. Сухомлинський В.О. Серце віддав дітям // Вибрані твори у 5 т. = К., 1977. – Т.3. – с. 119.
4. В.А. Сухомлинский. Избранные произведения в пяти томах. – К., Радянська школа, 1979. – Т1. – с. 193.

Харитоновна С.Д.

викладач перукарських дисциплін

Коледжу мистецтв та дизайну КНУТД

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА ТА ЇЇ ЗАВДАННЯ У ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦЯХ

В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Анотація. Найголовнішим, найглибшим і найміцнішим надійним каменем педагогічної системи В.О. Сухомлинського є виховання у кожного вихованця поваги до самого себе. Він вважав, що до того часу, поки є самоповага, існує й школа. Коли зникає повага до самого себе

— немає школи, немає ні особистості, ні колективу, одухотворених благородними цілями, а є випадкове збіговисько. На його думку, повага до людської гідності та виховання самоповаги є сферою педагогічної творчості і великого інтелекту педагога. Тут не можуть бути ефективними якісь трафаретні, шаблонні, застосовувані до всіх учнів і в усіх випадках життя прийоми й методи. Педагог з боєм зауважує, що "на жаль, у шкільній практиці ця сфера педагогічної творчості є найбільш недосконалою і саме в цій сфері допускається найбільше грубих помилок".

Вступ. Одним із шляхів розв'язання згаданих вище проблем є звернення до надбань педагогічної спадщини В. Сухомлинського - гуманістично спрямованої людини, творчої, здатної забезпечити складний процес формування особистості дитини, відповідальної за своє існування у світі. У процесі становлення сучасної національної школи на Україні особливої актуальності набувають численні положення його творчої спадщини.

Зокрема, великий інтерес у вчителів викликає досвід вченого-педагога у сфері виховання учнів через спілкування з природою. В.О. Сухомлинський обстоював гармонійне поєднання різних організаційних форм навчання, радив вчителям не обмежуватися уроком, не протиставляти світові, затиснутому у чорну класну дошку, той, що пливе за вікном. "Можливо, все те, що приходить до розуму і серця дитини з книжок, з підручника, з уроку, саме й приходить лише тому, що поряд з книжкою - навколишній світ" [2, с.75].

Проблема виховання Людини у творчій спадщині В. Сухомлинського розглядалася багатьма відомими педагогами, методистами, вчителями-практиками.

Відтак необхідність використання творчої спадщини В. Сухомлинського з метою удосконалення процесу виховання учнів зумовила актуальність проблеми.

Вклад основного матеріалу. Важливою проблемою виховання В. Сухомлинський вважав необхідність перетворення освіти у важливу життєву цінність. "Здається парадоксальним, незрозумілим той факт, - писав педагог, - що для деякої частини підлітків і юнацтва це велике благо - тортури, учіння - важкий тягар, а вчителям в ряді випадків доводиться без кінця воювати з ледарями і неробами" [8, с.107].

Звичайно, Сухомлинський не міг не розуміти того, що глибинними джерелами втрати інтересу до знань, до навчання є соціальна деформованість тоталітарного суспільства, недооцінка ролі інтелігенції в суспільному розвитку, зниження стандартів навчання при переході до загальної середньої освіти, слабкість кадрового і методичного забезпечення школи, нарешті, неадекватність фінансових і матеріально-технічних ін'єкцій в освіту і виховання.

Розуміючи це, він пристрасно закликав до перетворення школи в місце, де б процвітав культ знань. Хоч досягти цього в умовах, коли суспільство, а точніше його керівна верхівка сповідали дещо прямо протилежне, було практично неможливо. В розумінні цієї суперечності, в усвідомленні свого безсилля з точки зору її можливого подолання, мабуть, головна духовна драма В. Сухомлинського як педагога-гуманіста.

На думку В. Сухомлинського, свідомість формується як активна форма встановлення духовно-практичного зв'язку з навколишньою дійсністю [8, с.105]. Саме тому одним із пріоритетних напрямів сучасної системи освіти повинна бути організація діяльності учнів за законами природи. "Школа радості" - це школа, в якій основні види діяльності пов'язані з почуттям збереження і охорони навколишнього середовища. Саме тому зміст і характер комунікативної, пізнавальної, трудової і творчої діяльності учнів школи повинні мати

екологічну забарвленість, бути підпорядковані законам, що дозволяють примножувати прекрасне у сфері охорони природи, збереження природних об'єктів.

Позаурочна робота у педагогічному досвіді В. Сухомлинського ґрунтується на добровільній участі дітей, розвитку їхніх індивідуальних творчих здібностей, практичних умінь та навичок, сприяє формуванню світогляду учнів, а також допомагає організувати цікаве й корисне дозвілля учнів. "Дитяча пам'ять саме тому гостра, що в неї вливається чистий струмок яскравих образів, картин, сприймань, уявлень. Як важливо не допустити, щоб шкільні двері відгородили від свідомості дитини навколишній світ" [20, с.113].

Видатний педагог писав, що у світлі нових завдань, які постали нині перед школою, у зв'язку з підготовкою вихованців до виховання, проблема розумового розвитку учнів набуває великого значення. Від умілого використання методів залежить не тільки міцність знань та практичних умінь і навичок, а й формування в учнів поглядів на знання, бажання вчитися.

Успіх виховання багато в чому залежить від методів навчання, їх відповідності завданням розумового розвитку учнів, що у свою чергу визначає відповідну структуру уроків. Вчителі Павлівської школи виходили із принципів: сполучення, об'єднання практичної роботи, яка виконується учнями, з первинним сприйняттям знань, з їх поглибленням, розвитком, використанням [16, с. 198].

Успіх виховання залежить від творчого застосування методів навчання, від різноманітності тих деталей, які зумовлюються конкретною обстановкою і не можуть бути передбачені заздалегідь теорією навчання, наголошував педагог. Він, маючи багаторічний досвід, дійшов висновку, що всі методи можна поділити на 2 групи: методи, які забезпечують первинне сприймання знань і вмінь учнями та методи осмислення, розвитку, поглиблення знань.

До першої групи В. Сухомлинський відніс: розповідь, пояснення, лекцію, опис, тлумачення понять, інструктаж, бесіду, самостійне читання книг з метою первинного сприймання знань; демонстрацію, ілюстрацію (кіно, схеми, картини, телебачення, діаграми, макети, таблиці, муляжі, моделі); трудовий процес, уміння; самостійне спостереження, екскурсію, практичну і лабораторну роботи в процес самостійного оволодіння знаннями; показ фізичних вправ [3, с.17].

До другої групи він відніс: вправи (усні, письмові, технічні); пояснення факторів і явищ природи праці, суспільного життя; дискусії, творчі письмові роботи (твори, реферати, анотації, складання задач, програмування), виготовлення навчальних посібників і приладів, графічні роботи, лабораторні роботи, експеримент (на навчально-дослідній ділянці, у лабораторії, кабінеті), керування машинами, механізмами, апаратами, застосування знань і вмінь; тривала трудова діяльність, що поєднує мету практичної діяльності і мету вдосконалення вмінь, із поглиблення знань (у майстерні, на навчально-дослідній ділянці) [3, с.18].

Педагог звертав увагу на те, що кожний метод має особливості, які залежать від специфіки предмета, змісту матеріалу, цілей та завдань всебічного розвитку школяра. Він рекомендував вчителям, готуючись до уроку, продумувати, як вплинуть на розум дитини повідомлені знання, як використовуватимуться набуті учнем знання в майбутньому, яка їх роль у розумовому розвитку дитини. Важливе практичне значення має проблема критеріїв вибору адекватних процесу навчання методів роботи, чим же керуватися вчителю, визначаючи методичний аспект майбутнього уроку. Відомо, що методи навчання можуть виконувати свою функцію - керування пізнавальним процесом - лише за умови їх відповідності об'єктивним закономірностям процесу навчання.

Успішне оволодіння учнями змісту знань багато в чому залежить від умілого використання

методів, які викликають високу пізнавальну активність учнів, методів, що забезпечують розвивальний характер навчання. Успішність навчального процесу залежить і від самого учня, від його бажання працювати, активності процесу пізнання на уроці. Учень має стати активним учасником процесу пізнання, формувати власні знання - така вимога часу. В. Сухомлинський підкреслював, що виняткову роль відіграє вміння вчителя скерувати хід думки учнів так, щоб вони активно, зосереджено прагнули побачити невидиме, зрозуміти приховане, розгледіти незвичайне у звичайному [9, с.11].

На уроці треба застосовувати такі форми і методи роботи, щоб учень був перш за все здобувачем знань, а не пасивно запам'ятовував знання під керівництвом вчителя. При тому В. Сухомлинський зауважував, що активність має проявлятися найперше в активності розуму, в усвідомленні учнями основних причинно-наслідкових зв'язків навчального матеріалу.

Одне з найважливіших завдань школи, вказував В. Сухомлинський, "навчити користуватися знаннями. Якщо набуті уміння і навички тільки засвоюються і не застосовуються на практиці, навчання поступово виходить зі сфери духовного життя дитини, неначе відділяється від її інтересів і захоплень" [21, с.422].

І тут же підкреслює: "Дуже важливо, щоб мислення учнів ґрунтувалося на дослідженні, пошуках, щоб усвідомленню наукової істини передувало нагромадження, аналіз, зіставлення і порівняння фактів. Спостерігаючи явища і картини природи, дитина оволодіває формами й процесами мислення, збагачується поняттями, кожне з яких сповнюється реальним змістом причинно-наслідкових зв'язків, помічених гострим зором допитливого спостерігача" [21, с.496].

Отже, виховання не можна вважати достатнім, повним, якщо учнів не залучено до практичної діяльності з вивчення та поліпшення дійсності у конкретній місцевості (за місцем проживання чи у мікрорайоні школи). Дослідження також засвідчують, що особиста участь дітей у розв'язанні локальних проблем є необхідною умовою формування відповідних оптимістичних поглядів.

Беручи до уваги інтереси учнів, враховуючи їхні вікові особливості та специфічні можливості позаурочної роботи, у практиці педагогічної діяльності В. Сухомлинського було створено різні форми шкільних об'єднань, в яких вирішувалися такі завдання:

- підтримка та розвиток інтересів учнів до природного середовища, заохочення їх до творчого самовдосконалення;
- створення соціально-педагогічних та психолого-педагогічних умов, сприятливих для набуття учнями знань, практичних умінь і навичок поведінки та діяльності в природі;
- виховання естетичних смаків, збагачення культурними цінностями українського народу;
- організація дозвілля з урахуванням інтересів дітей на основі їх ініціативи і самодіяльності [3, с.18].

Важливий момент виховного впливу педагогічної системи В. Сухомлинського пов'язаний з використанням ресурсів казки та рольової гри у навчанні та вихованні дітей, у чому він був новатором.

Пізнавальна частина "уроків мислення" серед природи обов'язково чергувалася із грою. Їх метою було ознайомити дітей з навколишнім світом, з різними явищами природи і більшу частину приділити екологічному вихованню. Як відомо, в молодшому шкільному віці переважає образне мислення. В. Сухомлинський закликав батьків і вчителів молодших класів "уводити дітей в обстановку, де є яскраві образи і причинно-наслідкові зв'язки між явищами, де діти захоплюються, переживають почуття подиву перед красою і водночас мислять,

аналізують" [21, с.521].

Використання педагогічної спадщини В. Сухомлинського у сфері виховання, його спостережень за впливом краси природи на всебічний розвиток учнів має велике значення в навчально-виховному процесі.

Висновки. У педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського сучасна шкільна практика знаходить відповідь на питання, пов'язані з прилученням учнів до естетики оточуючого середовища. Цей напрямок у системі початкової освіти молодших школярів набуває важливого предметного, суспільного та художнього середовища, що пов'язано з розвитком їх уміння усвідомлено сприймати і визначати не лише прагматичні, але й духовно-ціннісні прояви природи, предметів побуту, міжособистісних стосунків, явищ художнього життя.

На думку В.О. Сухомлинського, свідомість формується як активна форма встановлення духовно-практичного зв'язку з навколишньою дійсністю. Саме тому одним із пріоритетних напрямів сучасної системи екологічної освіти є організація діяльності учнів за законами природи. Школа радості - це школа, в якій основні види діяльності пов'язані з почуттям збереження і охорони навколишнього середовища. Саме тому зміст і характер комунікативної, пізнавальної, трудової і творчої діяльності учнів повинні мати екологічну забарвленість, бути підпорядковані законам, що дозволяють примножувати прекрасне у сфері охорони природи, збереження природних об'єктів.

Методи виховання, за В.О. Сухомлинським, можна поділити на дві групи: методи, які забезпечують первинне сприймання знань і вмінь учнями та методи осмислення, розвитку, поглиблення знань. До першої групи В. Сухомлинський відніс розповідь, пояснення, лекцію, опис, тлумачення понять, інструктаж, бесіду, самостійне читання книг з метою первинного сприймання знань; демонстрацію, ілюстрацію; трудовий процес, уміння; самостійне спостереження, екскурсію, практичну і лабораторну роботи в процес самостійного оволодіння знаннями; показ фізичних вправ. До другої групи він відніс вправи; пояснення факторів і явищ природи праці, суспільного життя; дискусії, творчі письмові роботи, виготовлення навчальних посібників і приладів, графічні роботи, лабораторні роботи, експеримент, керування машинами, механізмами, апаратами, застосування знань і вмінь; тривала трудова діяльність, що поєднує мету практичної діяльності і мету вдосконалення вмінь із поглиблення знань.

Велика увага в педагогічній спадщині вченого відводиться якостям особистості учителя. Насамперед педагог вимагав від учителя глибокого знання і розуміння закономірностей екологічного виховання дітей. Намагання визначити оптимальні підходи, які б дозволили розв'язати наявну суперечність між соціально-педагогічними запитами до особистісних професійних якостей сучасного вчителя та його діяльності і реальним станом, пов'язаним із спроможністю фахівця вирішувати сучасні завдання виховання, призвели до потреби по-новому оцінити вагомість творчих ідей, які містяться у педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Він дійшов висновку про виключну роль саме особистісних якостей вчителя, його духовно-морального стрижня в досягненні результативності педагогічного впливу на особистість вихованця.

Дослідження практики щодо особливостей використання педагогічних ідей В.О. Сухомлинського дають можливість ствердити актуальність та відповідність сучасній школі поглядів В.О. Сухомлинського. Разом з тим, використання його ідей обмежується, в більшості випадків, лише екскурсіями.

Вивчення творчої спадщини В. Сухомлинського показало, що тільки в результаті постійного діяльнісного спілкування з природою, яке спрямоване на збереження, відтворення

та охорону її надр, водойм, повітря, лісів, можна сформувати особистість з високим ступенем екологічної культури. Це й визначає відповідність педагогічних ідей у сфері освіти потребам сучасності.

Література

1. Безлюдна М. Методично-процесуальне забезпечення розвивального навчання в емпіричному досвіді В. Сухомлинського // Початкова школа. - 2000. - №4. - С 66-67.
2. Вознюк О. Наукова сутність педагогічної системи В.О. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ: Педагогіка. - 2002. - №5. - С 75-78.
3. Волошин К.О. Педагогічна система В. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. - 2003. - №11. - С 17-18.
4. Волкова Н.П. Педагогіка. - К.: Вид. центр "Академія", 2001. - 576 с.
5. Гаврищак Г. Індивідуальний підхід у трудовому вихованні дітей в творчості В.О. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім.В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С.161-163.
6. Гладюк Т. Ідеї формування екологічної культури молодших школярів у педагогічній спадщині В. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім.В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С 59-62.
7. Гартманн Эрика. Замечания к пафосу в книге В. Сухомлинского "Сердце отдаю детям" // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С.108-110.
8. Деркач В. "Батьківська школа" у Павлиші // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С.105-108.
9. Кічук Н. Творча особистість учителя у педагогічній спадщині В. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С.10-11.
10. Ковальчук В. Актуальність ідей В.О. Сухомлинського у проблемі формування соціальної компетентності майбутнього вчителя // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С.110-111.
11. Кормило О. Проблема активізації емоційної сфери молодших школярів у навчальній діяльності в працях В.О. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С 66-69.
12. Кузь В. Школа В. Сухомлинського - школа самореалізації особистості учня // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5.
13. Лопухівська А. Проблема виховання творчої особистості учня сільської школи в батьківській педагогіці В. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С 69-73.
14. Луцюк А. Гуманізм Вчителя // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С 11-13.
15. Мелешко В. Педагогіка В. Сухомлинського в діяльності вчителя сільської школи // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С 37-42.
16. Олексик Н. Педагогіка гуманізму в творчості В.О. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С. 197-201.
17. П. Пироженко Л. Казка як один із засобів виховання у спадщині В.О. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С 283-286.
18. Поліщук В. Функціонування школи як відкритої виховної системи у контексті поглядів

- В. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім.В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С 20-25.
19. Романишин І. Розвиток мислення молодших школярів у контексті ідей В. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С 62-66.
20. Сухомлинський В.А. Серце віддаю дітям. - К.: Рад. школа, 1988. - 220 с 21. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю // Вибрані педагогічні твори: В 5-ти т. - К., 1976. - Т.2. - С.419-656.
21. Ткачук Л. Проблема розвитку позитивної самооцінки дитини у творчій спадщині В. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. - 2002. - №5. - С 28-32.

Шоха В.П.,
викладач математики
Коледжу мистецтв та дизайну КНУТД

ВАСИЛЬ ОЛЕКСАНДРОВИЧ СУХОМЛИНСЬКИЙ – НАРОДНИЙ ПЕДАГОГ

Анотація. В даній статті досліджується життєвий та творчий шлях В.О. Сухомлинського – талановитого педагога та людини великої душевної щедрості, який присвятив своє життя дітям і роздумам про їх виховання. Він прожив яскраве педагогічне життя, залишив багату педагогічну спадщину, дав путівку до життя та успіху не тільки учнівській молоді, але й цілій плеяді талановитих педагогів.

Вступ. Василь Олександрович Сухомлинський – видатний радянський педагог, публіцист, письменник, творець народної педагогіки. Не заперечуючи комуністичні ідеали, він зумів через ідеї гуманної педагогіки формувати і виховувати духовні, гармонічні та щасливі особистості. Зробити це йому допомогла щира любов до дітей та переконаність у власній правоті. Пропрацювавши все життя вчителем у сільській школі, він зумів зробити її майже науковою установою, лабораторією педагогічних методів. Його визнали одним з класиків гуманної педагогіки минулого століття.

Виклад основного матеріалу. Народився майбутній педагог-новатор 28 вересня 1918 року в селі Василівка Олександрійського повіту Херсонської губернії (нинішня Кропивницька область) в бідній селянській родині. Тут пройшли його дитинство та юність. Його батько – Олександр Омелянович Сухомлинський (1893 – 1930) – до Жовтневої революції працював за наймами теслярем та столяром в поміщицьких господарствах («економіях»), а також відрядно – в селянських господарствах. За радянських часів Олександр Омелянович став одним з передових людей села – керував споживчою кооперацією та колгоспом, виступав в газетах як сількор, завідував колгоспною лабораторією, керував трудовим навчанням (по деревообробній справі) в семирічній школі, був суспільним активістом. Мати – Оксана Авдіївна (1893 – 1931) – була домогосподаркою, працювала в колгоспі, виконувала дрібну кравецьку роботу. Разом з чоловіком вона виховала, окрім Василя, ще трьох дітей – Івана, Сергія та Меланію. Всі вони стали сільськими вчителями.